

بررسی اهمیت برنامه‌های ارتقاء کیفیت فضای شهری با تاکید بر توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهر اراک)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۵/۳ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۹/۲۵

محمد کاظم یاوری

دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران. (مسئول مکاتبات) yavari8690@gmail.com

سعید یزدانی

استاد یار گروه شهرسازی، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران. dr.yazdani@yahoo.com

علیرضا شیخ‌الاسلامی

استاد یار گروه شهرسازی، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران. guplan@yahoo.com

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: در دنیای امروز صنعت گردشگری با ویژگی شتاب دهنده‌گی که به تمامی حوزه‌های توسعه و تقویت فرهنگ و هنر دارد، تبدیل به بزرگترین پیشران توسعه در جوامع مختلف گردیده است. در این میان مبحث گردشگری شهری هم می‌تواند به عنوان مهمترین بستر تعالی و توسعه ظرفیت‌های گردشگری، ایفای نقش نماید. این موضوع ارتباط تنگاتنگی با ارزشهای محیط طبیعی و میراث فرهنگی شهرها داشته و کمیت و کیفیت آن یکی از شاخصهای توسعه و عمران شهری محسوب می‌گردد. معمولاً شهرهایی که فاقد منابع داخلی اقتصادی برای توسعه هستند از عنصر ریخت‌شناسی فضای شهری به عنوان منابع گردشگری استفاده نموده و به کمک طراحی شهری توانسته‌اند بستر مناسبی برای ارتقاء اقتصاد محلی خویش فراهم آورند و هدف از این پژوهش هم معرفی موثرترین برنامه‌های اجرایی ارتقاء کیفیت طراحی شهری در شهر اراک است.

روش پژوهش: در این مطالعه محقق با استفاده از روش تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی، ابتدا اقدام به استخراج مهمترین برنامه‌های اجرایی ارتقاء کیفیت فضای شهری از متون علمی در سطح بین‌المللی پرداخته و در جمع‌بندی کار یک مدل ساختاری پیشنهاد نموده است و سپس با جویاشدن نظر متخصصین امور شهری در قالب پرسشنامه داده‌های لازم استحصال شده و با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی و نرم افزار لیزرل مدل ساختاری پیشنهاد شده را اصلاح و مدل نهایی تایید شده ای را برای شرایط شهر اراک ارائه داده است.

یافته‌ها: از یافته‌های این پژوهش استخراج برنامه‌های اجرایی ارتقاء کیفیت طراحی شهری در شرایط شهر اراک در قالب یک مدل ساختاری است. و همچنین با توجه به بار عاملی محاسبه شده برنامه‌های اجرایی مذکور اولویت بندی شده‌اند.

نتیجه گیری: بر اساس مدل تایید شده و نتایج حاصله، مهمترین برنامه اجرایی کارآمد برای توسعه گردشگری در شهر اراک پرداختن به موضوع ساختار و خوانایی در این شهر است.

واژگان کلیدی: گردشگری شهری، کیفیت طراحی شهری، فضای شهری، مدل‌های ساختاری، اراک

مقدمه

یکی از مباحثی که در سیاستهای توسعه ای کشورها و همچنین مدیران شهری در سالهای اخیر نمود پیدا کرده، این است که شهرها بایستی نقش موتور توسعه کشور را برعهده بگیرند و لذا برای خلق ارزش افزوده و تشکیل سرمایه در شهرها از طریق سیاست گذاری مناسب در مباحث گردشگری، فعالیتهایی برنامه ریزی و اجرا می شود.

جاذبه های گردشگری از سوی سازمان جهانی جهانگردی به سه دسته عمده تقسیم می گردند: الف - جاذبه های طبیعی ب - جاذبه های فرهنگی - تاریخی ج - جاذبه های خاص (Inskip, 1991, pp31-1). بدیهی است که بسیاری از شهرها به طور معمول جذابیت های فوق الذکر را نداشته و در راستای جذب گردشگر و توسعه گردشگری بایستی به خلق این جذابیتها پرداخت و جریانات گردشگری را به سمت بهره برداری از آرامش و زیبایی طبیعت شهری، هدایت نمود و این مهم با بالابردن کیفیت طراحی شهری محقق خواهد شد.

بیان مساله

سازمان جهانی گردشگری^۱ از کشورهای آسیا و اقیانوس آرام به منزلت پتانسیلی بزرگ برای ورود به بازار صنعت گردشگری جهانی نام برده و با توسعه مدیریت یک پارچه گردشگری تا سال 2020 سالانه 16 میلیارد دلار درآمد عاید این مناطق خواهد شد (لیو و دیگران، ۲۰۱۳؛ ۹۵). بدین ترتیب، این صنعت یکی از ارکان مهم اقتصاد جهان کنونی را در بر می گیرد و سرمایه گذاری در این صنعت، پربازده ترین سرمایه گذاری ها محسوب می شود (رامشت و فیض الهی، ۱۳۹۲؛ ۱-۱۸).

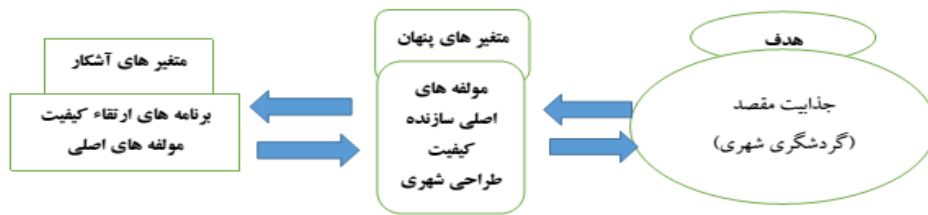
در مورد شهرها به دلیل فروپاشیدگی پایگاه صنعتی آنها و افزایش بخش خدمات در اقتصاد شهری، صاحب نظران راه پویایی و رشد اقتصادی شهرها را توجه به فرهنگ و هنر و نمود آن در فضاهای عمومی که برای همگان قابل دسترسی است را پیشنهاد نموده اند (بایلیس ۲۰۰۴؛ ۸۱۷-۸۳۱) و بر چگونگی تاثیر استراتژیهای توسعه شهری بر فضاهای زندگی روزمره به عنوان جاذبه های گردشگری مشهود، تاکید نموده اند.

فضای شهری بستر فعالیتهای گردشگری و تمام امور شهروندی است و چیزی نیست جز فضای زندگی روزمره ی شهروندان که هر روز به صورت آگاهانه یا نا آگاهانه در

طول راه، از منزل تا محل کار ادراک می شود (پاکزاد، ۱۳۷۶؛ ۳۲) از طرفی فضای گردشگری شهری، فضایی است که منابع گردشگری در آن وجود دارد و الگوی رفتاری گردشگران تابعی از منابع گردشگری آن مانند جاذبه ها، محل اقامت، امکانات و خدمات میباشد (جیمز، ۲۰۰۹؛ ۱۶۰). جاذبه های منحصر به فرد گردشگری نقش تعیین کننده ای در موقعیت بالقوه گردشگری در هر منطقه بازی می کنند (لیو و دیگران، ۲۰۱۲؛ ۱۴۵). جاذبه های طبیعی، جاذبه های فرهنگی، تاریخی، و زیرساخت های مناسب حمل و نقل از عواملی اند که گردشگران به منزلت مقصد توریستی انتخاب می کنند (کاستالو منزانو و دیگران، ۲۰۱۱؛ ۱۰۸۵) و برنامه ریزی برای تقویت و شناسایی ویژگی های مقصد گردشگری باعث تنوع منطقه و رشد گردشگری و عامل محرک های حیاتی اقتصادی در هر منطقه می شود (لیو و دیگران، ۲۰۱۳؛ ۴۱۳).

در عصر جهانی شدن به منظور پاسخگویی به الزامات ناشی از این پدیده در عرصه گردشگری در نظر گرفتن تعامل مثبت و فعال میان فضاهای شهری و پدیده گردشگری ضروری به نظر می رسد (امین زاده و ادهم، پایان نامه کارشناسی ارشد: ۱۳۸۸). طراحی شهری با تاثیر مثبتی که در کیفیت فضاها دارد می تواند در بالابردن جذابیت و پذیرندگی فضاها موثر باشد. حال اگر برنامه های موجود در ارتباط با کیفیت طراحی شهری، در نظر گرفته شده و ارتباط این برنامه ها نسبت به هم و میزان تاثیر آنها بر ارتقاء کیفیت فضاهای شهری و جذب گردشگر استخراج گردد، هر مدیر شهری می تواند با عملیاتی کردن موثرترین برنامه ها، به صورت هدفمند و با استفاده از بهترین تکنیکها و برنامه ها، فضاهای شهر خود را برای استفاده گردشگران جذاب کرده و به طور غیر مستقیم، زمینه توسعه اقتصاد شهر را فراهم کند.

در این تحقیق پژوهشگر با استخراج مولفه های اصلی سازنده کیفیت فضای شهری و برنامه ها و سرفصلهای ارتقاء کیفیت طراحی شهری، به عنوان متغیرهایی که با بالابردن کیفیت فضای شهری به طور غیرمستقیم بر توسعه گردشگری شهری موثرند، یک معادله ساختاری که ارتباط بین متغیرهای مذکور را نشان می دهد به شکل مفهومی ذیل پیشنهاد کرده و برای تایید یا اصلاح آن تلاش می کند.

شکل (۱): مدل ساختاری پیشنهادی در مورد ارتباط متغیرهای مؤثر کیفیت فضای شهری و متعاقبا توسعه گردشگری شهری

ایران شناخته شده است و با وجودیکه جاذبه های گردشگری طبیعی و پتانسیل های تاریخی مناسبی دارد ولی از نظر گردشگری از جایگاه مناسبی برخوردار نیست و ضروری است با ارتقاء کیفیت طراحی فضای شهری زمینه برای بهره برداری از این پتانسیل فراهم شود.

در شهر اراک فضای شهری که قابلیت لازم برای واقع شدن به عنوان مقصد برای گردشگران شهری را دارند به شرح ذیل قابلیت تفکیک اند.

- پیاده راهها و پیاده روهای حاشیه خیابانهای اصلی و اصطلاحا استریپ لاینها^۲
  - تفرجگاهها، پارکهای حیات وحش و بوستان ها و فضاهای سبز شهری
  - ساختمانهای تجاری بزرگ (پاساژها، مال ها و...)
  - نمایشگاهها، فرهنگستانها و اماکن مذهبی و مجتمع های تفریحی و...
  - مجتمع ها و سالن های ورزشی
  - بازارها (بازارهای روز و بازارهای سنتی)
  - بافتها و اماکن تاریخی و بارزش میراث فرهنگی
- کلیاتی از موارد فوق الذکر، در نقشه محدوده قانونی شهر اراک جانمایی شده اند:

ادبیات علمی پژوهش

(۱) فضای شهری

فضای شهری بدلیل جوانب فیزیکی و کالبدی خود، نوعی فضای نمادین، ادراکی، مادی و حقیقی است که که با شهر و کالبد شهر پیوندی عمیق دارد و بنابراین یک فضای شهری فضایی است که عنصری هویت بخش از یک شهر تلقی می شود؛ بطوریکه اغلب شهرهای بزرگ را می توان بواسطه فضای شهری آن بازشناخت. فضای شهری که بر اساس قواعد زیبایی شناسی شکل گرفته و در کل سیما و ظاهری زیبا به منطقه تحت نفوذ خویش می دهند و می توانند بعنوان عناصر کلیدی و محورهای

اهداف و سوالات تحقیق

هدف اصلی این پژوهش سنجش ضرورت اجرایی و سطح ارزشمندی انواع برنامه های کیفیت طراحی فضای باز شهری در شهر اراک و ارائه مدل ساختاری ارتباط بین متغیرهای محیطی مؤثر در توسعه گردشگری شهری با استفاده از نظر متخصصین شهری است. و در نظر است نهایتا به سوالات ذیل جواب داده شود.

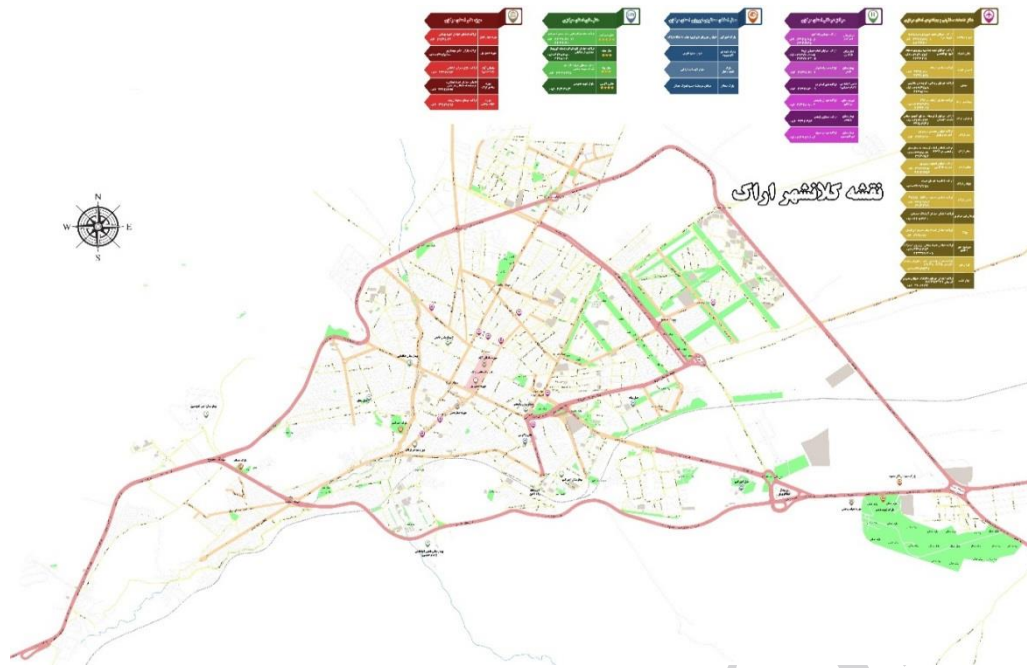
در شهر اراک مدل تایید شده ارتباط بین متغیرهای مؤثر در کیفیت فضای شهری و گردشگری شهری چگونه است؟

و در راستای ایجاد جاذبیت برای گردشگران پرداختن به کدام یک از متغیرهای مورد بحث ارزشمند تر و مفید تر خواهد بود؟

قلمرو مکانی تحقیق

استان مرکزی حدودا در مرکز ایران قرار دارد و با مساحتی معادل ۲۹،۵۳۰ کیلومترمربع حدود ۱ درصد از مساحت کل کشور را تشکیل می دهد. شهر اراک به عنوان مرکز این استان روی مدار ۳۴ درجه و ۵ دقیقه و ۳۰ ثانیه در نیم کره شمالی از خط استوا قرار گرفته است. این شهر در ارتفاع ۱۷۰۸ متری از سطح دریا واقع شده و مساحت آن چیزی در حدود ۹۸/۷۱۷۸ کیلومترمربع است که ۴۲،۴ درصد کل مساحت استان را شامل می شود. اراک یکی از کلان شهرهای ایران و از بزرگترین شهرهای مرکز ایران و مرکز استان مرکزی و شهرستان اراک است. جمعیت اراک در سال ۱۳۹۵ خورشیدی برابر با ۵۲۰۹۴۴ نفر بوده که از این نظر قطب جمعیتی استان مرکزی و چهاردهمین شهر پرجمعیت ایران به حساب می آید.

شهر اراک یکی از شهرهای صنعتی ایران است که از لحاظ گوناگونی محصولات صنعتی، نخستین، از لحاظ وجود صنایع مادر، دومین و به طور کلی چهارمین قطب صنعتی کشور محسوب شده و به عنوان پایتخت صنعتی

شکل (۲): محدوده قانونی شهر اراک
 ماخذ: سوابق اسنادی شهرداری اراک

فضاهای عمومی و اصطلاحاً فضای شهری از اهمیت ویژه‌ای در حیات تعاملات جمعی شهروندان برخوردارند که اغلب از بیشترین امکانات به صورت بالفعل و بالقوه برای حضور شهروندان بوده و نیز محدودیت‌های زمانی، اندازه و کنترل ندارند (پاکزاد، ۱۳۸۴). فضاهای باز عمومی امکان انگیزش و انتخاب آزاد میان رفتارها، حرکت‌ها و اکتشافات بعدی را برای تعداد معنی‌داری از مردم و شهروندان فراهم می‌آورد (Lynch, 1972) به عبارتی فضای منظمی است که خود را به راحتی با گوناگونی رفتارها تطبیق داده و زمینه خنثی و القاء کننده را برای کنش‌های خودانگیخته فراهم می‌آورد (Ibid, 110). در فضاهای عمومی فرصت آن وجود دارد که برخی مرزهای اجتماعی شکسته شده و برخوردهای از پیش تدوین نیافته به وقوع پیوسته و افراد در یک محیط اجتماعی جدید باهم اختلاط پیدا کنند (Ibid: 109) گافمن هر نوع کنش متقابل قانونی را یک مراد می‌داند که حاکی از کنار گذاشتن بی‌اعتنایی مدنی است و بخش بزرگی از زندگی روزانه ما را تشکیل می‌دهند (گیدنز، ۱۳۹۰). مراد ما از تعامل اجتماعی، کنش متقابل قانونی است. تحقیقات سامر نشان داد که فرم محیط اکولوژیک بر تأمل و تعامل بسیار تأثیرگذار است و حس مکان مکث یا حرکت را به خوبی القا می‌نمایند فرم‌های مقعر پذیراترین فرم‌ها بوده و با ایجاد حریم حس تعلق و مالکیت را افزایش می‌دهد به‌عنوان فضاهای مکث

توسعه یک شهر مد نظر قرار گیرند. جین جکوبز یکی از اصلی‌ترین عناصر منظر شهری را خیابان (مهمترین قسمت فضای شهری) فرض کرده و معتقد است اگر خیابانهای شهری زیبا و جالب باشند آن شهر سرزنده است و این بر می‌گردد به این نکته که اساساً منظر شهری سطح تماس بین انسان و پدیده شهر است و به خاطر اهمیت موضوع منظر شهری در تعریف منظر شهری گفته اند طراحی شهری همان مدیریت منظر شهری است. (گلکار ۱۳۷۸؛ ۵۰) از طریق مدیریت منظر شهری و ارتقاء کیفیت محیط در جذب اقبال خلاق، زمینه بالا رفتن جایگاه اقتصادی اجتماعی شهر فراهم می‌گردد. (ساتورث، ۱۹۸۹) در این شرایط مفهوم منظر شهری از مفهوم صرفاً آرایشی تزئینی فاصله می‌گیرد و به شکل یک ساختار کاربردی مطرح می‌شود و بیشتر به تک بناها توجه دارد در مقابل منظر شهری ادراکی و زمینه‌گرا که بیشتر دیدگاه پست مدرنیست‌هاست و اثرات متقابل فضای داخل و فضای بیرونی (بافت شهری) را مد نظر قرار می‌دهند و دلیل اصلی شکل‌گیری فرم‌ها را زمینه شهری می‌دانند نه برنامه معماری ساختمان (ونتوری ۱۳۵۷؛ ۱۲۰). طراحی شهری با خلق و نگهداری مکانهای شهری سرو کار دارد که در آن به مسایل اکولوژیکی رفاه اقتصادی و زندگی جمعی پاسخهای مناسب می‌دهد (کالتوپ ۱۹۹۳؛ ۱۲).

بلندمدت به کار می‌روند و تعامل در آن‌ها به دلیل چیدمان رو به افزایش است (Sommer, 1967).

۲) گردشگری شهری

در دنیای امروز صنعت گردشگری با ویژگی شتاب دهنده‌گی به تمامی حوزه‌های توسعه و تقویت فرنگ و هنر، تبدیل به بزرگترین پیشران توسعه در جوامع مختلف گردیده است.^۳ در این بین شهر گردشگر به عنوان مهمترین بستر تعالی و توسعه ظرفیت‌های گردشگری ایفای نقش می نماید.

گردشگری شهری آن بخش از گذران فراغت است که در حوزه سکونتگاه شهروندان و در فضای شهری تحقق پیدا می کند. و به عنوان بخشی از فعالیتهای فراغتی مستمر عامه شهروندان محسوب می شود. گردشگری شهری از گذراندن اوقات فراغت در خانه و فضاهای سر بسته و گردشگری در مقیاس ملی و منطقه ای متفاوت است. گذران اوقات فراغت یعنی مجموعه فعالیتهایی که شخص به میل خود خواه برای استراحت خواه برای تفریح و خواه برای گسترش اطلاعات آموزش شخصی با مشارکت اجتماعی و بروز خلاقیت در زمانی فارغ از تعهد شغلی خانوادگی و اجتماعی بر عهده دارد (ساروخانی، ۱۳۷۰). خصایص عمده گردشگری شهری:

- گردشگری شهری از خدمات مورد نیاز شهروندان بوده و از وظایف مدیران شهری است.
- گردشگری شهری ارتباط مستقیم با میراث فرهنگی و ارزشهای محیطی و کیفیت فضاهای شهری دارد.
- گردشگری شهری و کمیت و کیفیت آن یکی از شاخصهای مهم و توسعه و عمران شهری محسوب می شود. (سعیدنیا، احمد، ۱۳۹۱: ۲۷)

راهبردهای اساسی در توسعه گردشگری شهری:

با توجه به روند پرشتاب شهرنشینی موضوع چگونگی تحقق توسعه پایدار شهری و گردشگری از مسایل مهم برنامه ریزی، طراحی و مدیریت شهری شده است و راهبردهای جهت توسعه پایدار گردشگری شهری عنوان شده است که به شرح ذیل قابل طرح است:

- تامین حق همگانی گردش و تفریح
- تاکید بر گردشگری طبیعی و فرهنگی
- اولویت گردشگری داخلی و خارجی

مفهوم ظرفیت پذیری گردشگری:

منظور چگونگی و میزان استفاده از منابع طبیعی است که معمولا به عنوان ظرفیت پذیری گردشگری از آن نام برده می شود. این مفهوم معیاری است که امکان بیشترین استفاده‌ها را بدون آسیب رساندن به آن تعیین می کند.

- معیارهای سنجش ظرفیت پذیری گردشگری شهری:
- معیارهای کالبدی که بستگی به میزان و نسبت استفاده و همچنین سطح فضا دارد.
- معیارهای روانشناختی که حد احساس ازدحام و کیفیت فضا است.
- معیارهای زیست محیطی که بستگی به ارزیابیهای زیست محیطی و تغییرات کاربری زمین دارد.
- معیارهای اجتماعی که همان حد مطلوب پذیرش گردشگر و غریبه در جامعه میزبان است.
- معیارهای اقتصادی که به بررسی تاثیر موضوع گردشگری بر افزایش اشتغال و منافع حاصله دارد.
- زیرساختها که همان ظرفیت موجود در امر گردشگری و نیازهای اساسی مربوطه مثل راه، انرژی و غیره دارد.

حوزه نفوذ گردشگری شهری و تعیین آن:

شعاع کارکردی گردشگری شهری همان حوزه نفوذ آن است و تعیین آن به منظور مدیریت مطلوب سطح و حوزه گردشگری لازم است. (سعیدنیا ۱۳۹۱: ۸۰). امروزه در کشورهای مختلف جهان برای محاسبه این حوزه نفوذ روشها و فنون مختلفی پیشنهاد شده است که یکی از این روابط فرمول راپرت^۴ هست (بخشکی ۱۳۶۵: ۷۵) این معادله به قرار زیر است:

$A = \frac{1}{4} E$ در این رابطه A، فاصله و شعاع مناسب حوزه نفوذ گردشگری شهری است و E، جمعیت شهر به ۱۰۰۰ نفر است. بر اساس این معادله حوزه نفوذ گردشگری شهر اراک با جمعیت حدود ۵۶۰ هزار نفری حدود ۱۴۰ کیلو متر می باشد. این عدد به این معناست که جاذبه‌های گردشگری شهر اراک تا شعاع ۱۴۰ کیلومتری برای مردم جذابیت داشته و می تواند مورد استفاده روزانه قرار بگیرد.

۳) برنامه‌های کیفیت طراحی شهری در سطح جهان

پژوهشگران علوم اجتماعی در مورد اغراق در نقش کیفیت کالبدی شهر در کیفیت زندگی شهروندان هشدارهای لازم را داده اند (زهنر ۱۹۷۷). با این حال نمی توان از سهم واقعی کیفیت کالبدی

محیط در این امر غفلت نمود. رابطه متقابل و تأثیر "کیفیت طراحی شهری" بر "کیفیت زندگی" ساکنین شهرها توسط کوین لینچ مورد تأکید واقع شده است. وی می گوید: "اگر بناست طراحی شهری مفید واقع گردد باید قادر باشد تا از راه اعتلاء "کیفیت محیط کالبدی" به اعتلاء "کیفیت زندگی" انسان یاری نماید. گلکار، (۱۳۷۸) در مقاله خود تحت عنوان مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری مؤلفه‌های سه گانه ای به عنوان مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری مورد بازشناسی و جمع‌بندی قرار داده و به شرح ذیل ارائه نموده است.

مؤلفه عملکردی:

- کیفیت قرارگاه‌های رفتاری (سازگاری فعالیت، زمان، فضا)
- کیفیت سازگاری فرم شهری با کاربری ها، شبکه پیاده، سواره، شبکه اطلاع رسانی و...
- کیفیت ایمنی محیط برای فعالیت ها
- کیفیت امنیت محیط برای فعالیت ها

- مؤلفه تجربی - زیباشناختی:
- کیفیت "محیط کالبدی - فضایی" (محیط عینی) شامل استخوان بندی فضایی، سازمان کالبدی، جایگشت، توده - فضا، نقشه نولی، مواد و مصالح و...
  - کیفیت "محیط ادراکی حسی" (محیط ادراکی) شامل کیفیت منظر عینی، تحلیل ساختار نمای شهری و...
  - کیفیت "محیط ادراکی ذهنی" (محیط شناختی) شامل کیفیت منظر ذهنی (فضایی و زمانی) منظر ذهنی ارزیابانه، معانی انضمامی، سرزندگی و...

مؤلفه زیست محیطی:

- کیفیت اقلیم خرد فضاهای شهری (آسایش اقلیمی) شامل: آفتاب گیری، سایه اندازی، باد، رطوبت و...
- کیفیت اصوات، بو و رایحه محیط کیفیت طراحی شهری پایدار
- بازدهی مصرف منابع طبیعی (انرژی، زمین و...)
- تعادل اکوسیستم ها
- تقلیل آلودگی ها (هوا، زمین، آب)

جدول (۱): کیفیت‌های طراحی شهری از نظر سورتورث

کیفیت‌های لحاظ شده در برنامه ها	برنامه کیفیت طراحی شهری	مؤلفه های اصلی سازنده کیفیت طراحی شهری	
		ساختار (۱۳۷۸)	ماخذ اطلاعات
ساوت ورت (۱۹۸۹)، به نقل از گلکار (۱۳۹۰)		ساختار (۱۳۷۸)	ماخذ اطلاعات
دسترسی پیاده ها، جهت یابی پیاده ها، رفت و آمد و توقفگاه سواره، فضاهای باز قابل دسترس برای همگان و ...	دسترسی	مؤلفه های عملکردی	
ایمنی سواره و پیاده، نورپردازی شبانه، آلودگی هوا، کاستن تعارض حرکت پیاده و سواره	بهداشت و ایمنی		
رابطه میان کهنه و نو، مطابقت شدت توسعه با ظرفیت معابر و...	سازگاری		
مکانهای گردهمایی، اماکن اجتماعی، حسن محله و جامعه محلی	مراودات اجتماعی		
عدالت در توزیع منابع، توجه به نیاز ساکنان و توریستها، مسکن مناسب برای همه اقشار،	برابری و مساوات		
واجد معنی بودن فضا برای همگان	معنی		
توانمند سازی و اهمیت دادن به مردم و نظارت شهروندان	نظارت و اختیار	مؤلفه تجربی و زیباشناختی	
مقیاس مناسب ابنیه، محصوریت، کیفیت بصری منظر خیابان، غنا، یافت، ارزشهای معماری و ...	فرم		
کیفیت حس مکان، هویت، دید و چشم انداز، شخصیت قوی محلات، راههای پیاده، پیوستگی منظر خیابان	ساختار و خوانایی		
پیوند با گذشته، حفظ ابنیه واجد ارزش معماری	حفاظت تاریخی		
سرزندگی اقتصادی، جذابیت طبقات همکف خیابانها، سرزندگی حرکت پیاده ها، حس شهریت در مراکز شهری، فعالیتهای قابل رویت تجمع فعالیتهای خرده فروشی و ...	سرزندگی		
کاربری مختلط، تنوع فعالیتهای در مرکز شهر و ...	تنوع		
فضای باز کافی، فضای باز قابل استفاده، ایجاد فضای باز جدید، ایجاد شبکه ریز بافت از فضاهای باز در نواحی تراکم	شهودی	مؤلفه زیست محیطی	
حفاظت در مقابل شرایط آب و هوایی، مبلد شهر (تسهیلات برای پیاده ها)، کاهش سرو صدا، دسترسی به آفتاب و ...	آسایش و راحتی		
نگهداری قطعات بایر زمین، پوشش گیاهی با نیاز نگهداری کمتر، خدمات نگهداری متمرکز	نگهداری		
توانایی تغییر طی زمان، مدیریت تغییرات سریع، انعطاف پذیری نسبت به کاربریهای متنوع.	انطباق پذیری		
حفاظت کاراکترهای روستایی، حفاظت ویژگیهای برجسته طبیعی	حفاظت محیط طبیعی		

پیشینه پژوهش

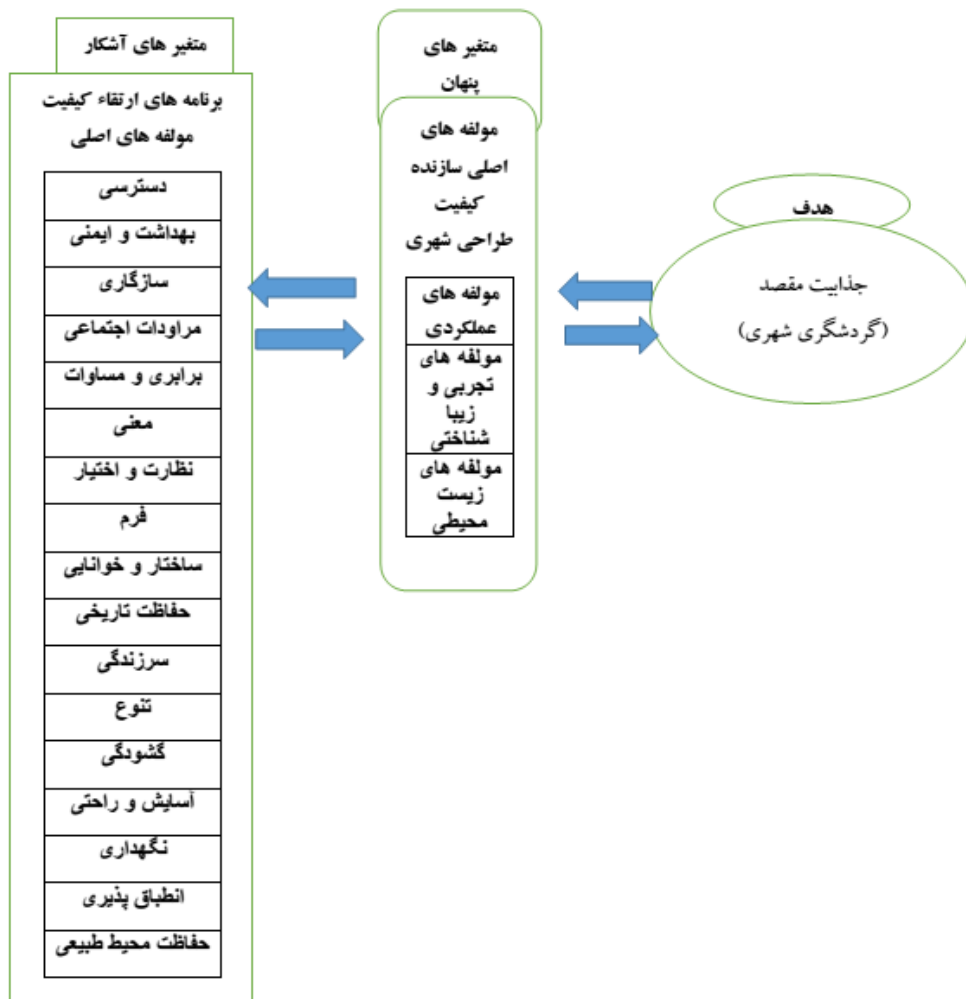
در دهه های اخیر تحقیقاتی عمدتاً در مورد سطح بندی گردشگری در مقیاس منطقه ای، ملی، و بین المللی و ناحیه ای پرداخته اند (حاجی نژاد و همکاران 1392: 115). ولی کمتر پژوهشی در ارتباط با بررسی ارتباط عوامل موثر در بالابردن جذابیت فضاهای شهری در راستای توسعه گردشگری صورت گرفته و از این نظر این تحقیق کاملاً جدید و نوعی نوآوری محسوب می گردد.

برخی پژوهش ها و مطالعات صورت گرفته در کشورهای مختلف جهان در امر گردشگری شهری عبارتند از:

شماعی و موسی وند (۱۳۹۰) در مقاله ای تحت عنوان سطح بندی شهرستان های استان اصفهان از لحاظ

در مطالعات مایکل ساوث ورث^۵ انواع کیفیتهای طراحی شهری (گلکار ۱۳۹۰: ۱۱۴) در برنامه های ۱۷ گانه ای جمع بندی و ارائه شده است که از نظر نگارندگان مجموعه کاملی محسوب می شود و به همین خاطر در این پژوهش به عنوان مبنای ارزیابی ها در نمونه مورد مطالعه مد نظر قرار گرفته است. این برنامه های هفده گانه به شرح جدول (۳) خلاصه و ارائه شده است.

با در نظر گرفتن موارد مندرج در جدول فوق، می توان مدل ساختاری پیشنهادی در شکل (۱) را به شرح ذیل تکمیل و ارائه داده و بر این مبنا ارتباط بین فاکتورهای موثر در بالابردن کیفیت طراحی شهری را بررسی کرد.

شکل (۳): مدل ساختاری تکمیلی در مورد ارتباط متغیرهای موثر کیفیت فضای شهری و متعاقباً توسعه گردشگری شهری

تمایل مجدد آنها برای سفر و در نهایت، توسعه گردشگری بسیار مفید است.

کوپر (۱۹۸۱) در مقاله ای تحت عنوان بررسی رفتار فضایی گردشگران را در جزیره چائل، نتیجه گیری نموده است که گردشگران با درآمد پایین فقط به بازدید از جاذبه‌های اصلی گردشگری شهر تمایل دارند، در حالی که گردشگران با درآمد بالا از جاذبه‌هایی که کمتر مورد بازدید قرار گرفته است، بازدید می‌کنند.

روش پژوهش

این پژوهش، یک پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی است. در این تحقیق مدل ساختاری پیشنهاد شده در شکل (۳) با تکیه بر نظرات متخصصین مربوطه در شهر اراک، مورد بررسی قرار گرفته و محقق تلاش می‌کند آنرا تایید و یا اصلاح نماید. بدین شرح که در ابتدا با استفاده از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، اطلاعات پایه و متغیرهای مربوطه شناسایی شده و مدل مذکور بسط داده می‌شود و سپس با انجام مطالعات کیفی و مصاحبه با صاحب نظران گردشگری شهری داده‌های اولیه جمع آوری شده و نهایتاً با استفاده از نرم افزار لیزرل و تکنیک تحلیل عاملی، چگونگی ارتباط متغیرهای تأثیر گذار، مورد تایید و کنکاش قرار می‌گیرد.

در این پژوهش، محقق برای جمع آوری اطلاعات لازم اقدام به انجام مصاحبه با متخصصین آشنا به فضاهای باز شهر اراک و گردشگری شهری نموده است. روش مصاحبه یک مصاحبه هدایت شده^۶ و ساختار یافته است. در مصاحبه‌های انجام شده، انتخاب فرد مصاحبه شونده یا بر اساس شناخت شخص محقق از افراد بوده و یا بر اساس تکنیک گلوله برفی^۷ از مصاحبه شونده در مورد اینکه مصاحبه شونده دیگری چه کسی باشد سوال شده و بر این اساس تفر بعدی انتخاب گردیده است.

همانطور که قبلاً اشاره شده انتخاب روش مصاحبه ساختار یافته با این هدف دنبال گردید که امکان جمع آوری و ثبت و ضبط تمام مصاحبه‌ها دقیق و یکنواخت باشد و اعتبار و روایی مصاحبه در بالاترین حد خود قرار بگیرد. محقق متغیرهای آشکار موثر در کیفیت فضاها که در اصل برنامه‌های ۱۷ گانه کیفیت طراحی فضاهای شهری بوده و در جدول (۲) ثبت گردیده است را طی پرسشنامه ای که دارای ۱۷ گویه (۸ گویه برای عامل مولفه عملکردی، ۵ گویه برای مولفه تجربی و زیبا شناختی و ۴ گویه برای مولفه زیست محیطی) تنظیم

زیرساخت‌های گردشگری، همبستگی بین متغیر زیرساخت‌ها و تعداد گردشگران را مثبت ارزیابی کرده و اعلام نموده ضریب همبستگی بیش از 98 درصد بوده است

زنگی آبادی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله ای تحت عنوان تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه گردشگری^۸ با استفاده از مدل TOPSIS، اعلام نموده از بین شهرستان‌های استان، شهرستان اصفهان در سطح فرا برخوردار و شهرهای خمینی شهر، خوانسار، دهاقان، تیران و کرون، فلاورجان، گلپایگان، چادگان، و نطنز در سطح فروربرخوردار یا محروم قرار گرفته اند.

دومنیگز و همکاران (۲۰۱۴) در مقاله ای تحت عنوان رقابت پذیری مقاصد گردشگران و مقایسه دو کشور اسپانیا و استرالیا، نتیجه گرفته که در استرالیا کیفیت خدمات، برندهای تجاری، و زیرساخت‌های مناسب از اهمیت زیادی برای جذب گردشگر برخوردار است و آب و هوا و ساختارهای محلی توریستی مهم ترین موضوع در جذب گردشگر در اسپانیا هستند.

محمد و موحدجمیل (۲۰۱۲) در مقاله ای تحت عنوان بررسی و تحلیلی اولویت بندی مقصد گردشگری بر اساس انگیزه گردشگران در مالزی با استفاده از مدل TOPSIS و فازی نتیجه گیری نموده است که بازدید دوستان و بستگان و تمدد اعصاب و استراحت دو عامل تأثیرگذار در انتخاب مقصد است. همچنین، ملاقات افراد جدید، آرامش، درمان، آشنایی با فرهنگ‌های جدید، لذت بردن از زندگی، و خرید در شب از عوامل دیگر در انتخاب مقصد گردشگران است.

پورمحمدی، محمدرضا و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله ای تحت عنوان شناسایی و اولویت بندی الزامات رضایت مندی گردشگران شهری نتیجه گیری نموده است که بین خدمات گردشگری ارائه شده و میزان رضایت گردشگران همبستگی معناداری مشاهده می‌شود.

سجادیان، ناهید؛ پیری، فاطمه (۱۳۹۶) در مقاله ای تحت عنوان بررسی عوامل فضایی مؤثر در تقاضای جاذبه‌های گردشگری شهری، نتایج بدست آمده نشان دهنده این امر است که انتظارات گردشگران از منطقه بر اساس تجربه سفرهای قبلی، تبلیغات، تشویق دیگران شکل می‌گیرد. کیفیت خدمات، کیفیت تسهیلات، و ارزشهای دریافت شده و ادراک شده تأثیر مستقیمی بر کیفیت سفر، تجربه گردشگری و سطح تقاضای آنها در آینده دارد. وجود احساس رضایت در بین گردشگران در

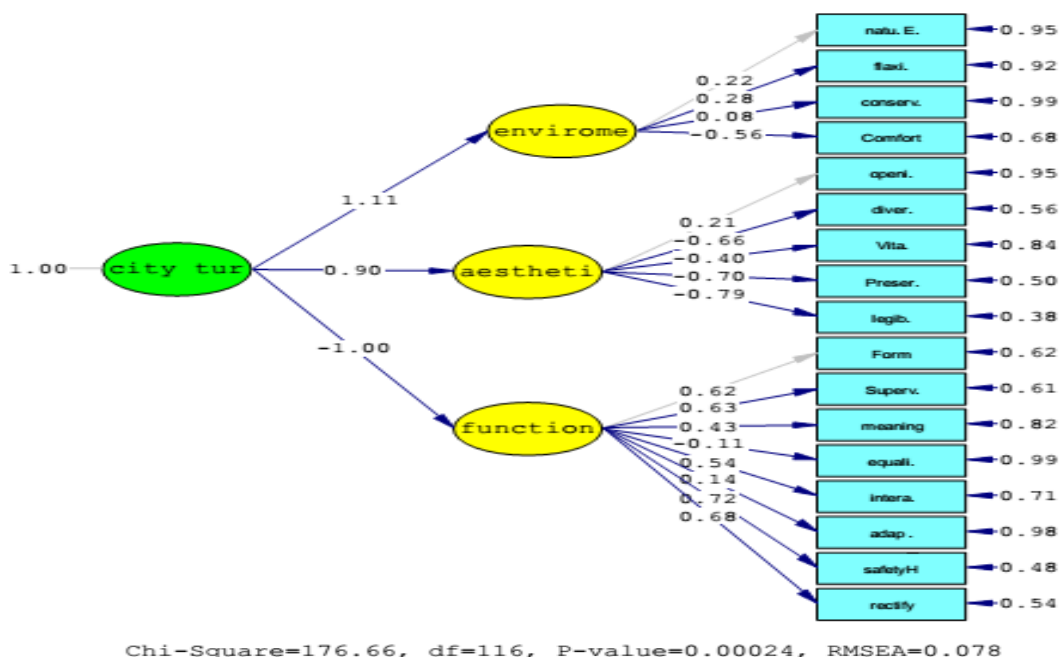
بر اساس نرمه های موجود در نرم افزار و با در نظر گرفتن تعداد عامل مورد بررسی و نوع تحلیل که یک تحلیل عاملی تاییدی می باشد، حداقل حجم نمونه بر اساس تعداد عاملها تعیین می شود و بر اساس نظر (شه و گلداشتاين، 2006، کلاین، 2010) حدود 20 نمونه برای هر عامل (متغیر پنهان) لازم است و بنابر این برای 3 عامل مورد بررسی، حجم نمونه مورد نیاز بایستی حداقل 60 نمونه باشد. بنابر این حدود 83 پرسشنامه تهیه و از این طریق نظرات صاحب نظران جمع آوری شده و ماتریس مربوطه جهت بررسی و تایید معادله ساختاری به دست آمده با استفاده از نرم افزار لیزرل تشکیل گردیده است.

تحلیل و تفسیر داده ها و یافته های پژوهش

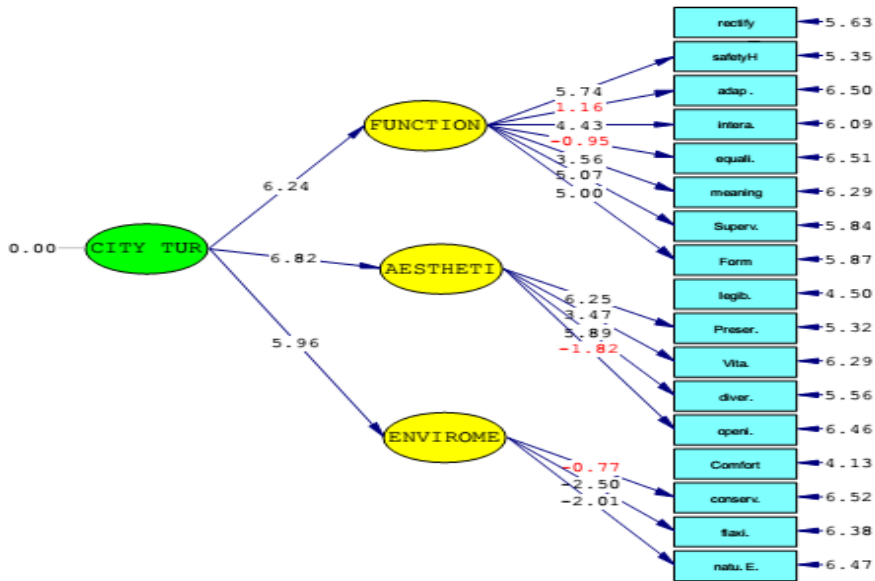
پس از وارد کردن داده ها (ماتریس حاصل از نتایج مصاحبه ها) و اجرایی نمودن نرم افزار مدل های گرافیکی ذیل به عنوان نتایج و اطلاعات به دست آمده حاصل گردید.

نموده و در حین مصاحبه از مصاحبه شوند درخواست گردیده نظر خود را و اینکه اهمیت و ضرورت انجام هر برنامه ارتقاء کیفیت فضا در شهر اراک (هر سوال پرسشنامه) چگونه است را نمره 1 تا 5 بدهد. این نظرات عنوان شده در اصل داده های خام مورد نیاز تکنیک مورد استفاده در این پژوهش یعنی «تحلیل عاملی»⁸ را تشکیل داده است. داده های جمع آوری شده تشکیل ماتریسی را می دهند که ستونهای افقی آن نمره هر مصاحبه شونده به هریک از برنامه های ارتقاء کیفیت فضاها و یا هر متغیر آشکار است و ستون عمودی آن هم تعداد مصاحبه شونده می باشد.

این ماتریس که با نرم افزار اکسل سازمان داده شده، ورودی نرم افزار تحلیل داده ها یعنی نرم افزار لیزرل بوده است. نرم افزار مذکور به طور ویژه کار تحلیل و تایید مدل مفهومی پژوهش و تعیین بارعاملی هر برنامه و نهایتاً استخراج کارآمدترین برنامه در شرایط موجود شهر اراک را انجام می دهد.

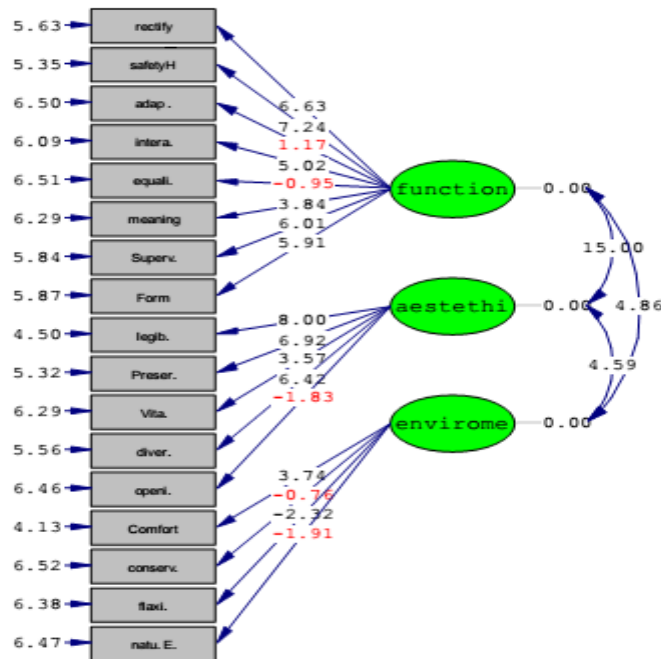

شکل (۴) دیاگرام مدل ساختاری، نمایش داده های بار عاملی تاثیر متغیرهای پنهان و آشکار بر گردشگری شهری

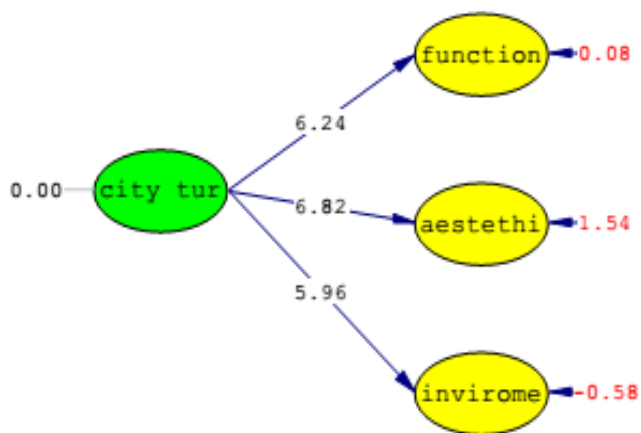
Chi-Square=176.66, df=116, P-value=0.00024, RMSEA=0.078

شکل (۵) دیاگرام مدل ساختاری، نمایش داده‌های آزمون T، تاثیر متغیرهای پنهان و آشکار بر گردشگری شهری

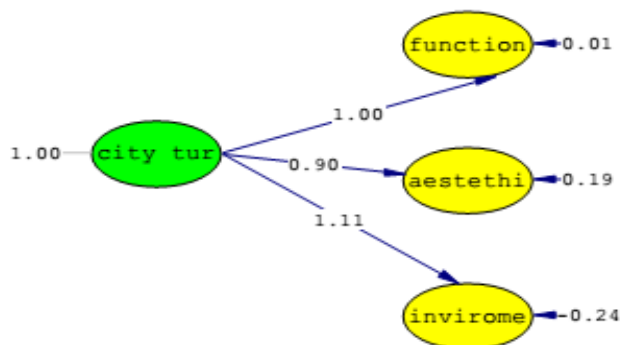
Chi-Square=176.66, df=116, P-value=0.00024, RMSEA=0.078

شکل (۶): دیاگرام مدل ساختاری، نمایش داده‌های آزمون T در مورد تاثیر متغیرهای آشکار (برنامه‌های ارتقاء کیفیت)

Chi-Square=176.66, df=116, P-value=0.00024, RMSEA=0.078

شکل (۷): دیاگرام مدل ساختاری، نمایش داده‌های آزمون T در مورد تاثیر متغیرهای پنهان

Chi-Square=176.66, df=116, P-value=0.00024, RMSEA=0.078

شکل (۸): دیاگرام مدل ساختاری، نمایش داده‌های بار عاملی تاثیر متغیرهای پنهان (عوامل اصلی توسعه گردشگری)

Chi-Square=176.66, df=116, P-value=0.00024, RMSEA=0.078

شکل (۹): دیاگرام مدل ساختاری، نمایش داده‌های بار عاملی تاثیر متغیرهای آشکار (برنامه‌های ارتقاء کیفیت)

بررسی برازندگی مدل

مفهوم برازندگی نشان می دهد مدل طراحی شده توسط پژوهشگر چقدر براساس داده های واقعی مشاهده شده، پشتیبانی می شود. شاخص های متعددی برای سنجش برازندگی مدل استفاده می شود. معمولاً برای تأیید مدل، استفاده از سه تا ۵ شاخص کافی است. برخی از مهمترین این شاخصها عبارتند از: RMR, GFI, AGFI, NFI, NNFI, CFI. اصلی که بسیار مورد تأکید است و در خروجی لیزرل به وضوح مشاهده میشود شاخص خیدو بهنجار و شاخص RMSEA است.

خی-دو بهنجار (χ^2/df) :

یکی از شاخص های عمومی برای به حساب آوردن پارامترهای آزاد در محاسبه شاخص های برازش شاخص خی-دو بهنجار است که از تقسیم ساده خی-دو بر درجه آزادی مدل محاسبه میشود. چنانچه این مقدار بین ۱ تا ۵ باشد مطلوب است. (شوماخر و لومکس، ۱۹۸۸: ۸۸؛ به نقل از قاسمی، ۱۳۸۹: ۱۶۲) هم آماره خی-دو و هم درجه آزادی در خروجی گرافیکی لیزرل قابل مشاهده است.

شاخص RMSEA

شاخص RMSEA در بیشتر تحلیل های عاملی تأییدی و مدلهای معادلات ساختاری استفاده میشود. براساس دیدگاه مککالوم، براون و شوگاوارا (۱۹۹۶) اگر مقدار این شاخص کوچکتر از ۰/۱ باشد برازندگی مدل بسیار عالی است. اگر بین ۰/۱ و ۰/۵ باشد برازندگی مدل خوب است و اگر بین ۰/۵ و ۰/۸ باشد برازندگی مدل متوسط است. اما بیشتر پژوهشگران از این قاعده استفاده میکنند که اگر شاخص RMSEA کوچکتر از ۰/۱ باشد، برازندگی مدل خوب است و اگر بزرگتر از این مقدار باشد مدل ضعیف طراحی شده است. کلاین (۲۰۱۰) معتقد است این شاخص باید کوچکتر از ۰/۵ باشد. با توجه به امکان ایجاد مدلهای اشباع میتوان گفت اگر این شاخص کوچکتر از ۰/۵ باشد مطلوب است. شاخص RMSEA هم در خروجی گرافیکی لیزرل قابل مشاهده است.

شاخص های GFI و AGFI

شاخص های GFI و AGFI را که جازز کاگ و سوربوم (۱۹۸۹) پیشنهاد کرده اند و بستگی به حجم نمونه ندارند و از مهمترین آزمون های برازندگی مدلهای معادلات

ساختاری هستند. زمانیکه یک مدل طراحی می شود آزمون نیکوئی برازش تعیین می کند چه میزان مدل نظری با مدل تجربی مطابقت دارد. شاخص نیکوئی برازش^۹ مقدار نسبی واریانسها و کوواریانسها را به گونه مشترک از طریق مدل ارزیابی می کند. دامنه تغییرات GFI بین صفر و یک می باشد. مقدار GFI باید برابر یا بزرگتر از ۰/۹ باشد. شاخص نیکوئی برازش تعدیل یافته^{۱۰} یا AGFI، یک شاخص برازندگی دیگر میباشد. این شاخص معادل با کاربرد میانگین مجذورات به جای مجموع مجذورات در صورت و مخرج GFI است. مقدار این شاخص نیز بین صفر و یک می باشد.

خطای برآورد^{۱۱}:

نمادهای ϵ خطای برآورد بوده و از آنها تحت عنوان واریانس تبیین نشده نیز یاد می شود. نشانه های بسیاری برای خطای برآورد مورد استفاده قرار می گیرد. در مدل تحلیل مسیر خطای برآورد هر متغیر درونزا مستقل از خطای برآورد سایر متغیرهای درونزا در نظر گرفته می شود.

بار عاملی^{۱۲}:

قدرت رابطه بین عامل (متغیر پنهان) و متغیر قابل مشاهده بوسیله بار عاملی نشان داده میشود. بار عاملی مقداری بین صفر و یک است. اگر بار عاملی کمتر از ۰/۳ باشد رابطه ضعیف در نظر گرفته شده و از آن صرف نظر می شود. بار عاملی بین ۰/۳ تا ۰/۶ قابل قبول است و اگر بزرگتر از ۰/۶ باشد خیلی مطلوب است. (کلاین، ۱۹۹۴)

زمانیکه همبستگی متغیرها شناسائی گردید باید آزمون معناداری صورت گیرد. جهت بررسی معنادار بودن رابطه بین متغیرها از آماره آزمون t یا همان t -value استفاده میشود. چون معناداری در سطح خطای ۰/۰۵ بررسی میشود بنابراین اگر میزان بارهای عاملی مشاهده شده با آزمون t -value از ۱/۹۶ کوچکتر محاسبه شود، رابطه معنادار نیست و در نرم افزار لیزرل با رنگ قرمز نمایش داده خواهد شد. در این تحقیق شاخص های مهم برازندگی به شرح جدول (۳) گزارش می گردد. با در نظر گرفتن خروجی های مدل به دست آمده در این پژوهش می توان نتیجه گرفت که مدل مورد نظر از برازندگی خوبی برخوردار است و می توان به نتایج حاصله اعتماد کرد.

جدول (۲): شاخصهای برازندگی مدل

شاخص برازندگی	(χ^2)/df	RMSEA	سطح خطای معناداری
حد استاندارد	۵-۱	کمتر از ۰/۱	کمتر از ۰/۰۵
خروجی مدل در این تحقیق	۱/۵۲	۰/۰۷۸	۰/۰۰۰۲۴

و همچنین پارامترهای بار عاملی و مقادیر آزمون t و مقایسه مقادیر مذکور با حد نرم در جدول (۵و۴) آمده است.

جدول (۳): بررسی بار عاملی و آزمون t در مورد برنامه‌های ارتقاء کیفیت طراحی فضاهای شهری

ردیف	متغیرهای آشکار (برنامه‌های ارتقاء کیفیت)	بار عاملی	بررسی وضعیت بار عاملی حد مطلوب: از ۰/۳ تا ۰/۶ و بزرگتر از ۰/۶	آزمون t	بررسی وضعیت آزمون t حد مطلوب: بیشتر از ۱/۶
۱	دسترسی	0.68	✓	6.63	✓
۲	بهداشت و ایمنی	0.72	✓	7.24	✓
۳	سازگاری	0.14	✗	1.17	✗
۴	مراودات اجتماعی	0.54	✓	5.02	✓
۵	برابری و مساوات	0.11	✗	0.95	✗
۶	معنی	0.43	✓	3.84	✓
۷	نظارت و اختیار	0.63	✓	6.01	✓
۸	فرم	0.62	✓	5.91	✓
۹	ساختار و خوانایی	0.79	✓	8.00	✓
۱۰	حفاظت تاریخی	0.7	✓	6.92	✓
۱۱	سرزندگی	0.4	✓	3.57	✓
۱۲	تنوع	0.66	✓	6.42	✓
۱۳	گشودگی	0.21	✗	-1.83	✗
۱۴	آسایش و راحتی	0.56	✓	3.74	✓
۱۵	نگهداری	0.08	✗	-0.75	✗
۱۶	انطباق پذیری	0.28	✗	2.32	✓
۱۷	حفاظت محیط طبیعی	0.22	✗	1.91	✓

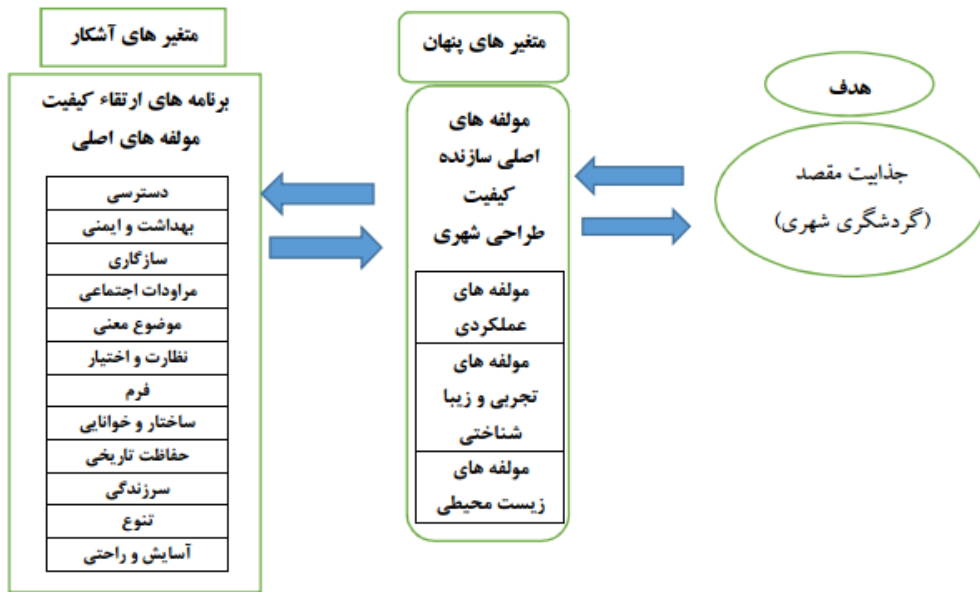
جدول (۴): بررسی بار عاملی و آزمون t در مورد عوامل اصلی توسعه گردشگری شهری

ردیف	متغیرهای پنهان (عوامل اصلی توسعه گردشگری)	بار عاملی	بررسی وضعیت بار عاملی حد مطلوب: از ۰/۳ تا ۰/۶ و بزرگتر از ۰/۶	آزمون t	بررسی وضعیت آزمون t حد مطلوب: بیشتر از ۱/۶
۱	مولفه‌های عملکردی	1.00	✓	6.24	✓
۲	مولفه‌های زیبایی شناختی	0.9	✓	6.82	✓
۳	مولفه‌های زیست محیطی	1.00	✓	5.96	✓

- در شهر اراک برای توسعه گردشگری شهری ضرورت توجه به هر سه مولفه اصلی موثر در این امر مورد تایید واقع شده است. برای ارتقاء کیفیت طراحی شهری در شهر اراک، از برنامه هایی ۱۷ گانه ای که مورد بررسی قرار گرفته برنامه‌های ارتقاء موضوع سازگاری، برابری و مساوات، توسعه گشودگی ها و فضاهای دلباز و نگهداری، انطباق پذیری و حفاظت محیطی طبیعی مطلوبیت لازم را به دست نیاورده اند و برنامه ارتقاء

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات

با عنایت به دیاگرام‌های ۴ الی ۹ (اطلاعات به دست آمده از نرم افزار) که در جداول ۳ و ۴ هم مندرج گردیده است و با در نظر گرفتن سطح برازندگی و پذیرش این داده ها (جدول (۲)) به طور کلی نتایج ذیل قابل استنتاج است که در پاسخ به سوالات تحقیق ارائه می گردد.

شکل (۱۰): مدل ساختاری تایید شده نهایی (متغیرهایی که بر روی گردشگری شهری در اراک موثرند استخراج گردیده و سایر متغیرها حذف شده اند).

فضاهای شهری، در این تحقیق مورد تایید قرار گرفته و توصیه می شود.

– ساختا و خوانایی یعنی توجه به هویت، شخصیت قوی محلات، راههای پیاده، از نظر متخصصین ضرورت توجه بیشتری را دارد.

۱- مآخذ و فهرست منابع

ادهم، زهرا: تحول فضای باز شهری در مسیر جهانی شدن؛ پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران بخشکی، علی، ۱۳۶۵، مقدمه ای بر پارکهای ملی و جنگلی، انتشارات دانشگاه تهران)
پاکزاد، جهانشاه. ۱۳۸۱. هویت و این همانی با فضا، مجله صفا، شماره ۲۱-۲۲، تهران
پاکزاد، جهانشاه. ۱۳۸۵. راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران، تهران، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی.
پاکزاد، جهانشاه. ۱۳۸۶. مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه بهشتی، چاپ دوم.
پاکزاد، جهانشاه. ۱۳۸۶. مقالاتی در باب طراحی شهری، انتشارات شهیدی، چاپ اول.
پورمحمدی محمدرضا، و همکاران (۱۳۹۴) فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری؛ دوره ۵ شماره ۱۷؛ از صفحه ۱ تا صفحه ۲۳.
حاجی نژاد، علی؛ علیزاده، محمدرضا؛ اسلام فرد، فاطمه؛ فاطمی، محمدمهدی (۱۳۹۲). «رتبه بندی میزان برخورداری جاذبه ها و زیرساخت های گردشگری در

– در مورد مولفه های اصلی توسعه گردشگری شهری پرداختن به هر سه مولفه مورد تاکید قرار گرفته است. و به مولفه های عملکردی و زیست محیطی تاکید بیشتری شده است.

– مدل اصلاح شده ارتباط بین مولفه های پنهان و آشکار در توسعه گردشگری شهری در شهر اراک با توجه به شکل ۵۰۴ به شرح ذیل (شکل ۱۰) اصلاح شده و قابل ارائه می باشد. این مدل نشان می دهد برای توسعه گردشگری در شهر اراک لازم است برنامه های ارتقاء کیفیت فضا در هر سه مقوله عملکردی، تجربی و زیبا شناختی و زیست محیطی عملیاتی شود. و در این راستا اجرایی نمودن برنامه های اصلاح دسترسی ها، پرداختن به موضوعات بهداشت و ایمنی، ایجاد زمینه مراودات اجتماعی، پرداختن به موضوع معنا در فضای شهری، بالابردن سطح نظارت و مشارکت شهروندان، توجه به موضوع فرم و عوامل کالبدی، توجه به موضوع ساختار و خوانایی، توجه به موضوع میراث فرهنگی و حفاظت از آثار تاریخی، در نظر گرفتن موضوع سرزندگی و ارتقاء آن، پرداختن به تنوع و گوناگونی فضاها و نهایتا آسایش و راحتی استفاده کنندگان از

- for Culture-led Development Regional Studies 38 (7) pp. 817-831
- Harvey, D. (1989a) From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in urban governance in late capitalism Geografiska Annaler 71 B (1) pp. 3-17.
- Inskip, E (1991): Tourism planning. An Integrated and Sustainable Development Approach. Van Nostrand Reinhold, New York.
- Liu, Chui-Hua & Tzeng, Gwo-Hshiang & Lee, Ming-Huei & Lee, Po-Yen (2013). Improving metro-airport connection service for tourism development: Using hybrid MCDM models, Tourism Management Perspectives 6 (2013), pp 95-107.
- Liu, Chui-Hua & Tzeng, Gwo-Hshiang & Lee, Ming-Huei (2012). Improving tourism policy implementation e The use of hybrid MCDM models, Tourism Management 33 (2012), pp 413-426.
- Shah, R., & Goldstein, S. M. (2006). Use of structural equation modeling in operations management research: Looking back and forward. Journal of Operations
- sothworth 1989 " theory and practice of contemporary urban designn".
- Zehner, "Indicators of the Quality of Life in New Communities, 1977, P. 15,25,135 calothorpe 1993 next American metropolis,p12
- Marcus CC, Sarkissian W (1986). Housing as if People Mattered, Berkeley, University of California Press
- Lynch,K,(1972),The Image of the City, Cambridge, Ma:The MIT Press
- Meethan, 1997: p. 334; after Healey et al, 1995.
- مراکز شهرستان های استان مازندران با استفاده از رویکرد تحلیل عوامل استراتژیک»، فصلنامه نگرش های نو در جغرافیای انسانی؛ ۱۳۰-۱۱۳ رامشت، محمدحسین؛ فیض الهی، مریم (۱۳۹۲). «اولویت گذاری و رتبه بندی کانون های گردشگری دشت ابراهیم یزد»، مجله پژوهش های برنامه ریزی فضایی، ۱-۱۸
- سعیدینا، احمد، ۱۳۹۱، گردشگری شهری، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور.
- سجادیان، ناهید؛ پیری، فاطمه (۱۳۹۶) فصلنامه جغرافیایی سرزمین؛ سال چهاردهم؛ شماره ۵۳؛ بهار ۹۶
- شماعی، علی، موسیوند، ج، ۱۳۹۰، سطح بندی شهرستان های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت های گردشگری با استفاده از مدل AHP و TOPSIS، فصلنامه مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه های، سال سوم، شماره دهم، پاییز، صص ۲۳-۴۰.
- کوروش: "کندوکاوی در تعریف طراحی شهری"، ۱۳۷۸، ص ۴۳. گلکار (۱۳۷۹) (نشریه علمی - پژوهشی صفه، شماره ۳۲، صص ۶۵-۳۸، ۱۳۷۹
- گلکار، کوروش: کندوکاوی در تعریف طراحی شهری"، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، ۱۳۷۸.
- گیدنز، آنتونی. ۱۳۹۰. گزیده جامعه شناسی، ترجمه حسن چاوشیان، چاپ اول، نشر نی
- لنگ، ج. ۱۳۸۱. علیرضا عینی فر، آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- نصراللهی، زهرا، جهانبازی، ن، ناصری، ط، ۱۳۹۳، رده بندی استان های کشور بر حسب جاذبه های گردشگری، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال نهم، شماره ۲۸، صص ۱۷-۳۵.
- ونتوری، رابرت. (۱۳۵۷). پیچیدگی و تضاد در معماری، مترجمین: محمود بشارتی راد و واهان یزشکیان، چاپ ۱۲۸، تهران، ص ۱۲۰.
- شرکت مشاور شهر و خانه، مهندسان مشاور شهرساز، معمار، برنامه ریز، (۱۳۸۷)، کلیات طرح جامع و مبانی نظری توسعه گردشگری استان اصفهان، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان اصفهان.

یادداشت ها

3 World Tourism Organization (WTO)

^۲ خیابانهای تجاری طولانی و بزرگ

^۳ مهندسین مشاور شهرو خانه، کلیات طرح جامع گردشگری استان اصفهان

⁴ ruppert

⁵ sothworth

⁶ Directive Interview

⁷ Snowball

⁸ Factor Analysis

¹² Goodness of fit index

¹² Adjusted Goodness of Fit Index

¹³ Error term

¹⁴ Factor Loading